

Hva handler menighetsutvikling egentlig om?

En drøfting av ulike strategiske tilnærminger til menighetsutvikling i lys av en helhetlig ekklesiologisk modell¹

Lars Råmunddal

Innledning

Svaret på spørsmålet om hva menighetsutvikling egentlig handler om, er på ingen måte opplagt. Noen vil kunne si at det viktigste når man utvikler menigheter, er Åndens nærvær og manifestasjoner gjennom tegn og under og nådegavebruk. Andre vil kanskje påstå at det viktigste er å stå i en historisk lang tradisjon tilbake til aposteltiden og trofast praktisere kirkens århundrelange ordninger. Atter andre vil si at det er å ordne seg på «bibelsk vis» og forkynne det apostoliske ord uavhengig av kulturelle påvirkninger og omstendigheter. Mange vil også mene at det viktigste er å gjøre kirkens fellesskap og budskap relevant og aktuelt for mennesker i dag. Og slik kunne man fortsette. Grunnene til at det finnes så mange tilnærminger til hvordan menigheter bør utvikles, er mange. Det kan ha å gjøre med syn på teologi, eller – mer presist – ekklesiologi. Kirkelig tradisjon er åpenbart viktig og styrende i denne sammenheng. Men ikke minst gir det faktum at menigheten er en mangfoldig størrelse, muligheter til å vektlegge eller betone ulike ting når menighetsutvikling tenkes og praktiseres. Og det er dette sistnevnte som kommer til å stå i fokus i denne artikkelen.

Det nevnte mangfoldet av sider og aspekter ved fenomenet menighet forsøker jeg å fange opp i modellen som presenteres i figur 1. I modellen etableres også terminologi som brukes i artikkelen. I denne sammenhengen snakker jeg om menighetens ulike *dimensjoner* og *kontekster*, og om sentrale *menighets-utviklende faktorer*. I artikkelens første del vil det bli gitt en grundig redegjørelse for terminologien. På bakgrunn av modellen typologiserer jeg også ulike posisjoner med hensyn til hva man mener at menighetsutvikling egentlig bør handle om, se figur 2. Jeg identifiserer fire hovedposisjoner som blir beskrevet og problematisert i lys av modellen i figur 1. I siste del av artikkelen vil spørsmålet, som også er en del av problemstillingen, bli drøftet: Hvorfor det er så viktig at spørsmålet om hva menighetsutvikling handler om – ikke reduseres til å betone, og

¹ Denne teksten er første gang publisert i: *Scandinavian Journal for Leadership and Theology*, nr. 2-2015. (<http://sjlt-journal.com/>)

Hva handler menighetsutvikling egentlig om?
En drøfting av ulike strategiske tilnæringer til menighetsutvikling i lys av
helhetlig ekklesiologisk modell
<https://ramunddal.com/>

eventuelt utvikle, én eller et selektivt utvalg av menighetsutviklende faktorer – men at menighetsutviklende tenkning og praksis tar utgangspunkt i en helhetlig ekklesiologisk modell?

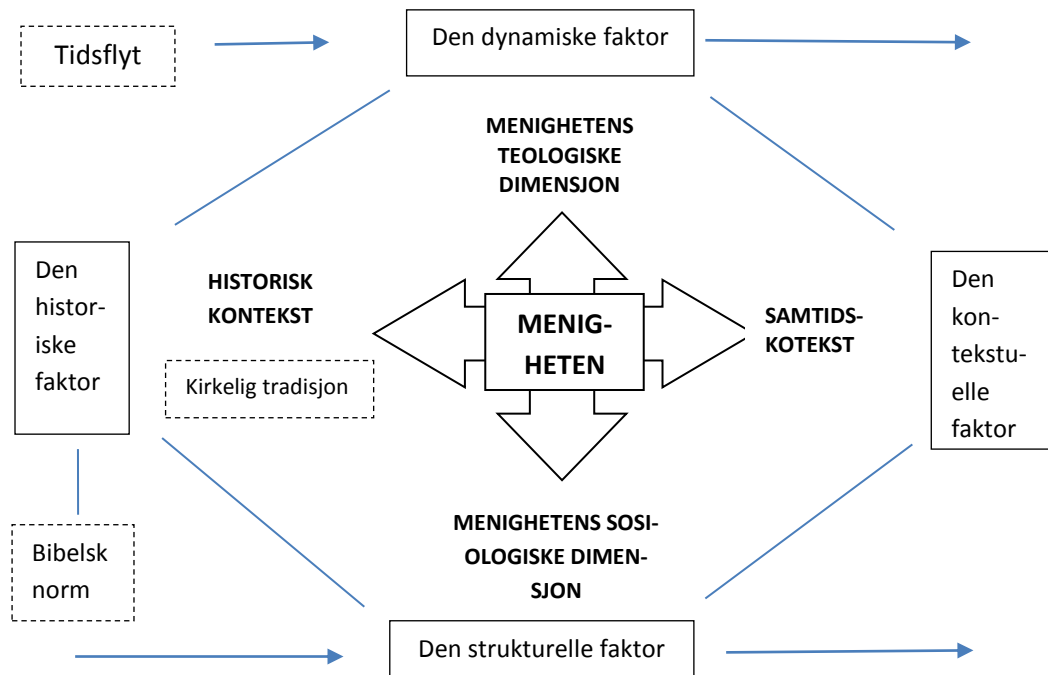
I artikkelen bruker jeg begrepet *menighet* for å betegne det lokale fellesskap av kristne. Begrepet *kirke* brukes om den universelle kirken, eventuelt den konfesjonelle kirkestørrelsen. *Menighetsutvikling* defineres som «et målrettet arbeid for å sette menigheten i bedre stand til å være det den er kalt til å være, og gjøre det den er kalt til å gjøre» (Hegstad 2003:6). I tråd med denne definisjonen handler menighetsutvikling egentlig om å *realisere* det menigheten faktisk er (det vil si dens vesen eller natur) og dens gudgitte oppdrag i dag. I følgende tekst vil det stå sentralt å vise at når menighetens vesen og oppdrag skal realiseres, vil det være ulike tanker og meninger om hvilke *strategiske tilnæringer* som måtte være den eller de mest sakssvarende og beste. Begrepet *strategisk* angir her at det er noe som skal settes ut i livet, eller virkeliggjøres.

Presentasjon av en helhetlig modell for menighetsutvikling og ulike typer menighetsutviklende strategier

Menighetens dimensjoner, kontekster og sentrale menighetsutviklende faktorer

Den kristne menighet er som nevnt en mangfoldig størrelse. I modellen nedenfor viser jeg dette ved å tale om menighetens ulike sider eller aspekter: den historiske, den samtidige, den teologiske og den sosiologiske. Når jeg i det følgende beskriver disse ulike sidene ved menighetsbegrepet, gjør jeg det primært i en pedagogisk-teologisk hensikt – for å illustrere at menigheten er en mangesidig størrelse, og for å kunne identifisere, beskrive og sammenlenke det jeg i denne artikkelen kaller sentrale menighetsutviklende faktorer. Hensikten med modellen er ikke å vise kausalitet, men å forstå ulike menighetsutviklende tilnæringer i lys av en ekklesiologisk helhetstenkning.

Hva handler menighetsutvikling egentlig om?
 En drøfting av ulike strategiske tilnærminger til menighetsutvikling i lys av
 helhetlig ekklesiologisk modell
<https://ramunddal.com/>

Figur 1: Modell som viser menighetens to dimensjoner og dens doble kontekst. Enkle horisontale piler markerer tidsflyt, og skråstilte linjer markerer sammenheng i et ekklesiologisk helhetsbilde.

I figur 1 framstilles menighetens ulike sider eller aspekter i en modell med to akser, én horisontal og én vertikal. Langs den vertikale akse brukes betegnelsen *menighetens to dimensjoner* om den dobbeltsidigheten som preger menigheten – som *menneskelig og guddommelig størrelse*. Når det gjelder den horisontale akse i modellen, kan vi snakke om *menighetens doble kontekst*, nemlig *den historiske og den samtidige*. Kontekstbegrepet er valgt fordi modellen også angir en tidsflyt (se horisontale piler), og det vil være mest dekkende å tale om kontekst bakover i tid (den historiske kontekst) – og den samtidige, det vil si den situasjonen som den aktuelle menigheten befinner seg i i dag (samtdiskonteksten). Vi kan derfor si at menigheten står i en dobbelt kontekst.

I den menighetsutviklende tenkningen kan det i tillegg gjøres et poeng av at det jeg her kaller menighetens historiske kontekst, også har to sider. I protestantisk teologi og ekklesiologi er det vanlig å skille disse to sidene fra hverandre samtidig som man holder dem sammen. I figur 1 er de betegnet som *bibelsk norm* – og som *kirkelig tradisjon* (se tekstrammene med stiplet linje i figuren). Bibelsk norm handler om at Det nye testaments lære framstilling om kirken og menigheten betraktes som læremessig og ekklesiologisk norm, og kirkelig historie betraktes og betegnes som *tradisjon*. Som sagt er ikke norm og tradisjon i protestantisk teologi eller ekklesiologi slik å forstå at de nødvendigvis har samme normative status. Det er vanlig å si at Bibelen er *norma normans* («grunnleggende norm»), mens tradisjonen er *norma normata* («avledet norm»). Bibelsk

norm knyttes til de skriftene som er innenfor den nytestamentlige kanon, mens tradisjon handler om den kirkelige historie som har utviklet seg etter kanonen.² Uansett syn på forholdet mellom norm og tradisjon er begge viktige, både i en ekklesiologisk helhetstenkning og som menighetsutviklende faktorer, noe jeg straks skal si noe mer om.

På lokalt menighetsplan gjenspeiles forholdet mellom bibelsk norm og kirkelig tradisjon gjerne på følgende måte: For det første kan vi si at alle kristne menigheter, uansett konfesjonell tilhørighet, ser på opprinnelsen slik den beskrives i NT, som den grunnleggende norm og – for noen – et forbilde for dagens menighetsliv. Samtidig vil enhver lokal menighet kunne plasseres inn i en eller annen historisk sammenheng og kirkelig tradisjon som har en normativ funksjon. En luthersk menighet plasserer seg i en luthersk tradisjon tilbake til reformasjonstiden, en pinsemenighet plasserer seg gjerne i en pentekostal tradisjon tilbake til opprinnelsen på begynnelsen av 1900-tallet, og så videre. Her er poenget at all refleksjon om menighetens eller kirkens vesen og funksjon må ta hensyn til denne historien – om man ikke skal anklages for tradisjonsløshet, eller om ikke tradisjonen skal bli en hindring for at menigheten kan fungere slik den var ment i sin samtid. Tradisjonen gir nemlig menigheten dens identitet som historisk størrelse.

Det jeg i modellen omtaler som *menighetens teologiske dimensjon*, dreier seg primært om alt det som NT teologisk uttrykker om menighetens identitet og gudgitte oppgave i verden. Dette handler i stor grad om menigheten som en åndsskapt størrelse som kan sies å være «noe mer» enn et ordinært menneskelig fellesskap (mer om dette senere). *Menighetens sosiologiske dimensjon* handler først og fremst om den menneskelige side ved menigheten. Menigheten er nemlig et fellesskap av mennesker, som ikke bare er «lemmer på samme kropp», for å si det teologisk med Paulus, men «ordinære» mennesker som også har en rent menneskelig relasjon til hverandre, og som i fellesskap har fått et oppdrag å utføre. Derfor trenger kirken også ordninger, struktur og organisasjon. Hvordan forholdet er mellom disse to dimensjonene ved kirken, har utfordret ekklesiologisk tenkning gjennom hele kirkens historie. I denne artikkelen viser jeg til og drøfter ulike syn i denne debatten.

Modellen (jf. figur 1) viser altså menighetens doble kontekst og to dimensjoner, og den viser det jeg kaller menighetsutviklende faktorer. Med begrepet *faktor* menes her et område av ekklesiologien og den kirkelige hverdagsvirkeligheten som på en eller annen måte virker inn på menighetsutviklende tenkning og praksis. I tilknytning til menighetens historiske kontekst kan vi snakke om *den historiske faktor*. Det som særpreger denne, er (slik jeg også har forklart ovenfor) at den er tosidig. Den har en bibelsk normativ side, og den har en side som er knyttet til den kirkelige tradisjon. Siden menigheten alltid vil stå i en relasjon til sin samtid, kan vi også tale om *en kontekstuell faktor*. Her vil blant annet spørsmålet om kulturell relevans stå sentralt. Videre har vi *en dynamisk faktor*, som har sammenheng med forståelsen av menighetens teologiske side. Denne faktoren er en påminnelse om noe som står sentralt i den nytestamentlige beskrivelsen av me-

² Annerledes i katolsk tradisjon, der bibelsk norm og tradisjon tenkes sammen, idet man ikke skiller like klart mellom *norma normans* og *norma normata* som i protestantisk tradisjon.

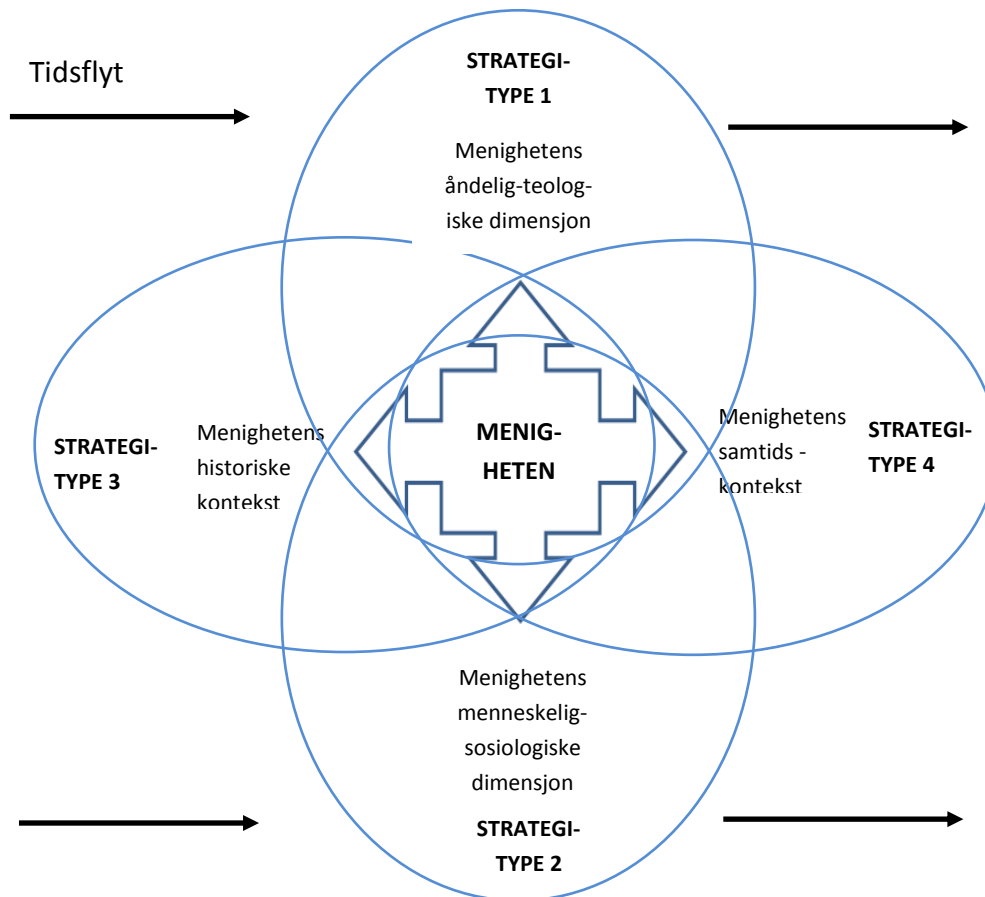
nigheten, nemlig Ånden som menighetens skaper, livgiver og kraftkilde. I all menighetsutviklende tenkning vil derfor spørsmålet om Den hellige ånds plass og rolle i og for menighetsutvikling være viktig. Det som i modellen kalles *den strukturelle faktor*, knytter an til menighetens sosiologiske dimensjon. Denne faktoren dreier seg spesielt om hvilken betydning organisering og gode strukturer har for menighetsutvikling. Jeg presiserer at når jeg bruker ord som *dynamisk*, *kontekstuell* og *strukturell* i modellen, er det ikke for å beskrive en presis og teologisk fullgod ekklesiologi, men for å framheve ulike sider ved menighetsutviklende tenkning og praksis som må identifiseres og utvikles både enkeltvis og sammen. For eksempel fanger den dynamiske faktoren bare opp én side (om enn en svært viktig sådan) ved den teologiske karakter som menigheten har.

Ett aspekt kommer i tillegg til det jeg her har sagt om menighetens dimensjoner, kontekster og menighetsutviklende faktorer. Det kan betegnes med ordet *tidsflyt*. Dette aspektet, som på sett og vis også kan regnes som en menighetsutviklende faktor, er angitt med horisontale piler i modellen (figur 1). Om menigheten betraktes i et teologisk perspektiv, kan dette kalles *en eskatologisk faktor* som signaliserer at kirken eller menigheten alltid er på vei mot en fullendelse, nemlig det fullkomne Gudsriket. Et slikt perspektiv vil alltid handle om at kirken eller menigheten allerede her i tiden foregriper Gudsrikets goder og velsignelser, men at troens folk samtidig lever i håpet om en framtidig fullendelse (jf. Sandnes 1996:109–110). Som eskatologisk størrelse kan vi også si at menigheten er *misjonar*, noe som handler om at menigheten, som Gudsrikets representant i verden, er sendt av Gud for å være til stede i sin egen tid og kultur med evangeliet om Jesus Kristus (jf. Guder 1998:11–12). I et historisk utviklingsperspektiv, eller sosiologisk og organisatorisk forstått, handler faktoren tidsflyt i stor grad om *forandring og utvikling* som man bør ta hensyn til i menighetsutviklende tenkning og praksis.

Ulike strategiske tilnæringer til menighetsutvikling

Som nevnt i innledningen finnes det slett ingen felles eller ensartet oppfatning av hva som er den beste eller riktige tilnærmingen til menighetsutvikling. Hva man vektlegger og prioriterer både i menighetstenkningen og i den strategiske tilnærmingen til menighetsutviklingen, kan nemlig være svært forskjellig. For å kunne drøfte ulike posisjoner på en faglig forsvarlig måte vil jeg forsøke å identifisere og beskrive fire hovedtyper strategiske tilnæringer basert på den helhetlige menighetsutviklende modellen presentert i figur 1. Det som i modellen kalles menighetsutviklende faktorer, er identifisert på bakgrunn av det som framstår som menighetens dobbelte kontekst (den historiske konteksten og samtidskonteksten) og dens to dimensjoner (den teologiske og den menneskelig sosiologiske). I figur 2 er de fire hovedtypene av strategiske tilnæringer tegnet inn som «selvstendige» sirkler som samtidig delvis overlapper hverandre i et felles sentrum. Det gjør de fordi det finnes mye ekklesiologisk tankestoff som hver enkelt tilnærming har felles med de andre. Figur 2 skal visualisere at ingen av hovedstrategiene finnes i «rene» utgaver, men at de i ulik grad har elementer av de andre ekklesiologiske tilnærmingene i seg.

Den følgende presentasjonen av ulike hovedtyper strategiske tilnærminger til menighetsutvikling, med deres ulike vektlegging av hva som er viktig, og hva som bør prioriteres i menighetsutvikling, vil forhåpentligvis vise ikke bare farene som ligger i ensidige og reduksjonistiske tilnærminger, men også viktigheten av, og behovet for, en mer helhetlig tenkning. Typologien som utvikles, må sies å være teoribasert – og ikke basert på empiriske iakttagelser (jf. modellen i figur 1). For å beskrive og karakterisere ulike typer eller posisjoner viser jeg til empiriske eksempler. Disse eksemplene henter jeg fra menighetsutviklende tenkning og praksis i den vestlige verden. Hensikten med typologien er ikke å påvise kausalitet, men å tolke kritisk og forstå hva som skjer når menighetsutvikling tenkes reduksjonistisk på grunnlag av én menighetsutviklende faktor eller et selektivt utvalg av slike.

Figur 2: Hovedtyper av menighetsutviklende strategier

Strategier med utgangspunkt i menighetens teologiske dimensjon (jf. type 1, figur 2)

Denne strategiske tilnæringsmåten kan vi si tar utgangspunkt i menigheten som en teologisk størrelse (jf. figur 1). Menighetsutvikling vil da primært handle om en teologisk bevisstgjøring og forsøk på en praktisk etterlevelse av hva menigheten faktisk er som en åndsskapt og organisk størrelse. Det er altså menighetens egentlige identitet – og eventu-

Hva handler menighetsutvikling egentlig om?

En drøfting av ulike strategiske tilnærminger til menighetsutvikling i lys av
helhetlig ekklesiologisk modell

<https://ramunddal.com/>

elt tapet av denne – som står sentralt i tenkningen. At tenkningen også er orientert omkring spiritualitet, handler her nettopp om oppmerksomheten på menigheten som åndskapt størrelse, og på det faktum at Den hellige ånd er gitt til det kristne fellesskap og enkeltkristne som livgiver og kraftutrustning (jf. 1. Kor 12 og 14). Skulle vi kalle denne tilnærmingen til menighetsutvikling noe, måtte det være *re-spiritualisering* – i betydningen en «gjenoppdagelse eller fornyelse av menighetens åndelige eller teologiske identitet».

Denne tilnærmingen til utvikling og vekst i menigheter kan vi også se som en drivkraft som ligger bak mange vekkelses- og fornyelsesbevegelser i kirkens historie. Ikke minst kan vi se det i pinsebevegelsen fra begynnelsen av 1900-tallet (jf. Synan 1971/1997; Hollenweger 1997). Også i den såkalte karismatiske fornyelsesbevegelsen fra 1960-årene er det Åndens livgivende og utrustende nærvær i den enkelte kristnes liv og i det kristne fellesskapet som står i sentrum. Selv om det er forskjeller mellom disse to karismatiske strømningene, kan vi si at erfaring av – og også identifikasjon med – Den hellige ånds gjerning og virksomhet i personlig kristenliv og i menighetsfellesskapet, er et felles anliggende.

I de to nevnte bevegelsene, men også i kirkesamfunn og menigheter som historisk og teologisk kan plasseres innenfor den såkalte radikale reformasjon, kan vi også se tendenser til en tenkning som er sterkt Bibel-idealiserende. Den grunnleggende ideen her er at man ser på den kristne menighets opprinnelse i NT som det store idealet, og det mønsteret man bør følge i og for menighets-tenkning til alle tider. Kirkens historie har ikke noe å bidra med i denne måten å tenke på. Dette innebærer blant annet at det er kort vei fra beskrivelsen av menigheten slik den omtales i NT, til aktuell menighetstenkning i dag. Videre innebærer denne tenkemåten ofte at man framhever menigheten som en ideell og spirituell-organisk størrelse framfor (og noen ganger også i konflikt med) menighetens mer menneskelig-organisatoriske karakter (Råmunddal 1997).

Når denne idealiserende tenkningen om den første menighet dukker opp i menighets- og spiritualitetstenkning, hender det at Den hellige ånd og den spirituelle dimensjonen i kristenliv og menighetsliv blir så sterkt fokusert at vi kan tale om tendenser til en dualistisk åndeliggjøring av menighetsforståelsen. Når dette skjer, betoner man altså den teologiske og «åndelige» siden av menigheten så sterkt at man får problemer med å komme til rette med menigheten som menneskelig fellesskap og sosiologisk størrelse. Tenkningen kan altså bli så bibelsk topptung at de teologiske sannhetene som sier noe om menighetens vesen og identitet, ikke alltid er så lette å omsette i praksis i det virkelige liv. Det positive ved denne tilnærmingen er imidlertid nettopp den sterke bevisstheten på menighetens identitet som spirituell og organisk størrelse som en svært sentral og vital del av menighetstenkningen. En menighet er nemlig – og må alltid være – «noe mer» enn ulike typer sosiale fellesskap. Og dette «noe mer» er det nettopp denne strategiske tilnærmingen til menigheten ønsker å få fram. Men, og som påpekt ovenfor, kan styrken i en slik strategisk tilnærming også bli tenkningens svakhet – dersom betoningen blir så sterk at den blir dualistisk i en eller annen forstand. Dessuten har den «ekte» menneskeli-

ge – og relasjonelle – siden av menighetsfellesskapet lett for å bli åndeliggjort eller underutviklet. Nettopp den siden er det som er i fokus innenfor den neste hovedtypen strategisk tilnærming.

Strategier med utgangspunkt i menighetens sosiologiske dimensjon (jf. type 2, figur 2)

Innenfor denne typen strategisk tilnærming til menighetsutvikling er man altså opptatt av menighetens sosiologiske dimensjon. Dette kan for eksempel slå ut i at man framhever de menneskelige relasjonene som noe av det mest sentrale i menighetsutviklingen, men det kan også innebære at man relativt ensidig betoner den organisatoriske siden av menighetsarbeidet. Mens den teologisk orienterte tilnærmingen lett kan bli noe teologisk topptung, ja, enkelte ganger «åndeliggjort» og dermed livsfjern, vil denne tilnærmingen virke mer jordnær, livsnær og «konkret» i sin måte å tenke menighetsutvikling på. De store teologiske sannhetene om menigheten er gjerne noe som tas for gitt – eller de lever sitt eget liv i bibeltimer og andre steder. Det som oppmerksomheten – og ofte ressursene – rettes mot, er det vi kan kalle organisatorisk eller relasjonsmessig funksjonsforbedring. Da kan vi si at hovedanliggendet blir de organisasjonsmessige strukturene eller de menneskelige ressursene.

Den menighetstenkningen som noen har kalt «generasjons-menigheten», der idealet og målet er best mulig fellesskap for og mellom alle generasjoner i menigheten, er på mange måter et godt eksempel på denne typen menighetsutviklende strategi. Og grunntanken her – at menighetsfellesskapet går på tvers av både sosiale og aldersmessige skillelinjer – er i aller høyeste grad en bibelsk ekklesiologisk grunntanke. Dette synliggjøres og virkeliggjøres i gudstjenesten, som har som ett av sine primære mål å forene generasjoner (Svartdahl 2014; Clausen 2012). Men en menighet som er relasjonsfokusert, bruker selvfølgelig også andre arenaer for å forbedre og utvikle relasjonene mellom medlemmene, for eksempel småfellesskap og cellegrupper.

I vår tid er det heller ikke uvanlig at menigheter ser at de må utvikle seg også som organisasjoner. De siste tiårene har flere og flere menigheter, som tidligere stort sett hadde ene-pastor og noe hjelp til administrasjon, ansatt folk i ulike funksjoner og bygget opp en stab. Voksende personalstaber setter nye krav til den organisatoriske tenkningen og funksjonaliteten. Med denne utviklingen følger også et økt krav til at lederskapet ikke bare ivaretar de tradisjonelle pastorale oppgavene, men også er i stand til å lede menigheten som en velfungerende organisasjon. Denne utviklingen vil i de fleste tilfeller være både naturlig og bra for den enkelte menigheten. Men den kan også medføre en fare for at man blir altfor opptatt av den organisatoriske og administrative siden av menighetstenkningen.

Selvfølgelig er det ikke noe galt med verken relasjonsrelaterte eller organisasjonsutviklende forbedringer i en menighet, tvert imot. I menighetsutviklende tenkning og praksis vil denne tematikken alltid stå sentralt. Allikevel må det sies at det verken er relasjonsmessig eller organisatorisk funksjonalitet som er hovedpoenget med å utvikle

menigheter. Også her er det ensidigheten som er problemet: Dersom utviklingen av den organisatoriske siden skjer uten medfølgende teologisk og ekklesiologisk begrunnelse og refleksjon, vil man kunne ende opp med en forflatning av både menighetstenkning og menighetsliv. Vurderingen av denne strategiske tilnærmingen vil for øvrig kunne falle noe forskjellig ut, avhengig av om vi taler om menigheter og kirkesamfunn med en relativt rik teologi og kirkelig tradisjon, eller om menigheter og sammenhenger som er relativt fattige på slik refleksjon. I det førstnevnte tilfellet vil en satsing på organisatorisk funksjonsforbedring ofte lettere kunne inngå i en teologisk og ekklesiologisk helhetstenkning enn hva den kan i det sistnevnte tilfellet.³

Det finnes også menigheter som av ulike grunner har vært reservert og tilbakeholdne overfor en «verdslig» organisasjonstenkning om en «åndelig» størrelse, som menigheten oppfattes å være. Som jeg også vil komme tilbake til i artikkelens siste del, er det gode grunner til å stille seg kritisk til det dualistiske synet med denne inndelingen av verdslig og åndelig sfære – der det er det åndelige som har størst betydning. Dette er en virkelighetsforståelse det er liten grunn til å bejæ. Det er ingen grunn til ikke å bruke – og også utvikle – en organisatorisk tenkning for menighetsutvikling på grunnlag av en bibelsk teologisk og normativ tale om menigheten. Som jeg også vil komme tilbake til senere, vil god organisasjonstenkning nemlig kunne brukes som et verktøy til å realisere menighetens teologiske bestemmelse og hensikt, både slik den kan tolkes ut fra Bibelen, og slik den forstås i ulike kirkelige sammenhenger og tradisjoner.

Strategier med utgangspunkt i menighetens historiske kontekst (jf. type 3, figur 2)

Hovedsaken innenfor denne typen strategisk tilnærming til menighetsutvikling er, som overskriften antyder, den historiske konteksten som menigheten står i. Det kan innebære at man er opptatt av menigheten eller kirken slik den presenteres i de nytestamentlige skriftene, men det kan også bety at man mener at det er den aktuelle kirkelige tradisjonen man måtte stå i, som er verdifull og viktig å ta vare på og å utvikle. I tillegg kan det selvfølgelig handle om en kombinasjon, det vil si at man både er opptatt av «det opprinnelige» som det normative og mønstergyldige, og sin egen kirkelige tradisjon som videreformidler av dette.

I den kongregasjonalistiske tradisjonen, der flere av de frikirkelige bevegelsene i Norge rent ordningsmessig hører hjemme (Råmunddal 1991), ønsker man å «være bibelsk» i menighetssynet. Dette handler om det som er blitt kalt «en bibelsk menighetsordning». Man taler også om bibelsk dåp, bibelsk ledelsestenking med mer. Med iver har man nærmest forsøkt å kopiere de nytestamentlige menighetsformene for å komme så nær utgangspunktet og opprinnelsen som mulig. I menigheter og kirkesamfunn som kan plasseres på reformasjonens såkalte venstrefløy, der man altså ikke bare har ønsket en

³ Harald Askelands bidrag til organisasjonstenkning knyttet til Den norske kirke er et eksempel på organisasjonsutviklende tenkning innenfor en kirkelig sammenheng som er relativt rik på både teologisk refleksjon og kirkelig tradisjon (Askeland 1994, 1996, 1999, 2001, 2003).

lærereformasjon, men et brudd med den oldkirkelige og middelalderlige *kirkelige* tradisjonen, har det vært et behov for å bygge opp en ny identitetslinje tilbake til de nytestamentlige menighetene (Råmunddal 1991:65–67).

Både innenfor kongregasjonalistkirkene og i norske frimenighets-samfunn kan vi si at den såkalte bibelske menighetsordning er en slik tilbakeførende identitetslinje (Råmunddal 1991:63–76; Råmunddal 1998:128). En radikal utgave av denne tenkningen går gjerne under navnet *restaurasjonsteologi* og handler om gjenopprettelse (restaurasjon) av det nytestamentlige mønsteret for menighetsliv og menighetsordning. «En gjenopprettelse av dette mønstret blir samtidig en restaurasjon av Guds menighet», sier Hodne (1999:3). «Resultatet blir at menighetslivet blir likt det menighetslivet man finner i NT, eller man kan si at menighetslivet gjennom en slik restaurasjon gjevinner sin opprinnelige skikkelse» (jf. Hodne 1999:29).

Historiesynet som ligger bak den radikale reformasjonstenkningen og bak den nevnte gjenopprettelses- eller restaurasjonsteologien, vektlegger altså det forfallet som skjedde i kirken i etterapostolisk tid. Med dette startet en nedgangstid, åndelig talt, for kirken som nådde sitt bunnivå i middelalderen (ca. 600–1500). «Oppgangstidene» begynte med reformasjonen på 1500-tallet. Den nyere tids kirkesamfunn og vekkelsesretninger kan plasseres etter sin historiske framkomst. Det hele peker ifølge denne teologien fram mot en tid da Guds menighet er restaurert og gjenopprettet, og da de «embeter» eller tjenestegaver som er gitt av Ånden (jf. Ef 4, 11), fungerer på en ny måte (Ed-varvsen 1978; Hodne 1999:38ff).

Dette synet på kirkehistorien, med den nevnte oppfatningen av menighetsutvikling som gjenopprettelse, kan selvfølgelig være like problematisk som idealiseringen av den tradisjonelle kirkelige utviklingen fra oldkirken, der middelalderens kristne enhetskultur ikke betyr bunnivået i en forfallsutvikling, men tvert imot toppnivået for kristen påvirkning av mennesker og samfunn. Dette vil i så fall være det katolske motstykket til det radikale protestantiske synet på kirkehistorien, og som sagt like problematisk. Den kristne menighets historie i verden har nok helt fra starten hatt ganske mange både bølgedaler og svinger. Men det særegne har vært at Ordet og Ånden har gjort sin gjerning i menneskehjarter, menigheter og kirker i medgang og trengsel, i forfallstider og i gjenreisningstider for den kristne menighet. Ifølge det bibelske historie- og endetidssynet skal framgang, seier for evangeliet og trengsel gå hånd i hånd helt fra nytestamentlig tid til dagen for Jesu gjenkomst, da alt skal gjenreises (jf. Apg 3,20–21).

Løsningen på samtidens utfordringer ligger nok ikke i å gjenopplive noe fra fortiden, som selvfølgelig blir noe helt annet enn det man forsøker å gjenopplive (Dahl 1970). Strategien er dessuten ofte mer rettet mot visse interne behov enn de eksterne, det vil si de behovene som finnes utenfor menighetens trygge vegger. Hovedankepunktet mot denne strategien eller holdningen er allikevel at man ikke makter å skille rett mellom innhold og form – eller mellom budskap og formidling. Bibelen, og i dette tilfellet spesielt NT, er – og må være – det som gir kirken et «opprinnelig» budskap som kirken har

ansvar for å videreformidle i dag, men dette innebærer ikke at de opprinnelige menighetsformene blir normative for oss.

En strategisk tilnærming til en menighetsutvikling som oppfatter de nytestamentlige (hus)menighetene som et ideal, og som står for en sterk grad av protest mot tradisjonelle og etablerte menigheter og kirkesamfunn, men som i mindre grad presenterer seg ved hjelp av det nevnte forfallssynet på historie-utviklingen, er *husmenighetsbevegelsen*. Her sier man at måten de kristne samlet seg på i den første kristne tid, også er svaret på dagens utfordringer. Grunntanken i denne bevegelsen er at det å være kirke eller menighet er en måte å leve på (*way of life*) og ikke en serie med samlinger eller møter i kirkehus som har blitt bygget for det. Det vi trenger i dag, er derfor å få en bevegelse fra kirkehus til huskirker, som ikke har som mål å bringe mennesker til kirken, men som kan bringe kirken til folket (Simson 2001:7–13). Det dreier seg altså om en *rekonstruksjon* av all kirkelig virksomhet – som i sin tur også skal innebære en *reinkarnasjon* av menigheten og kirken slik den opprinnelig var (Simson 2001:25).

Tanken om å rekonstruere kirken for å komme tilbake til kristenliv og menighetsliv slik man mener at det opprinnelig var, må vel oppfattes som et like umulig prosjekt som den tidligere omtalte mønstertenkningen og *repristinasjonen* (gjenopplivelsen) av urkirkens ordning og liv. Dahls (1970:435) kritikk vil gjelde også her: Det repristinerte – og her det rekonstruerte – vil alltid bli noe annet enn det man forsøker å gjenopplive eller rekonstruere. Ved å si dette har man imidlertid ikke avvist tanken om husmenigheter som en mulig eller alternativ organisasjonsform, og som en strategisk tilnærming til menighetsutvikling som under visse omstendigheter kan være både fornuftig og nyttig. Men da bør husmenigheter ses på som et nødvendig supplement til etablerte menigheter.

Fokusering av menighetens eller kirkens historiske kontekst kan også få andre strategiske uttrykksformer enn nevnte restaurasjonstenkning eller rekonstruksjonstenkning. Til forskjell fra menigheter og kirkesamfunn som har hatt som intensjon å bryte med den læremessige, liturgiske og ordningsmessige kirkelige tradisjonen, finnes det eksempler på strategisk menighetstenkning som nettopp ser sin egen kirkelige tradisjon som en ressurs med et fornyelses-potensial. En studie gjort av Diana Butler Bass (2004) viser at *retradisjonalisering* kan være en mulighet for menighets-utvikling eller menighetsfornyelse.

Sentralt i Butler Bass' tenkning om menighetsutvikling står begrepene *intensjonalitet* (eller *intentional congregations*) og *kristne praksiser* (*practicing congregations*). Menighetsarbeid i form av ulike praksiser må ikke utføres bare av vane eller tradisjon, men fordi man har en bestemt hensikt eller intensjon med de historisk betingede praksiser, påpeker Bass. Det er med andre ord snakk om en kreativ og kritisk bruk av kirkelige tradisjoner. Og den menighetsmessige fornyelsen knyttes til en bevisst retradisjonalisering av menighetslivet der tradisjon får en fornyet mening, og der nye tradisjoner oppda-

ges. Tradisjon er ikke bare noe man arver; det dreier seg om en bevegelse fra en mer formell holdning til tradisjoner, til det Bass kaller «fluid retraditioning» (Bass 2004:42).⁴

Den lærdommen som kan være vesentlig for alle typer menigheter i en slik tenkning som Butler Bass representerer, er at det ligger verdifulle og antakelig umistelige lærdommer for menighetsutvikling nettopp i menighetens eller kirkes fortid, i det jeg her betegner som tradisjonen. Også i menigheter og kirkesamfunn som i prinsippet avviser at den typen tradisjon som finnes i de store historiske kirkesamfunnene, er veiledende i dag, har etter hvert skaffet seg en egen tradisjon som kan inneholde verdifulle elementer til en menighetsutviklende tenkning. Også disse vil ta sin egen tradisjon på alvor med tanke på å finne viktige føringer for sitt menighetsutviklende arbeid i dag.

Strategier med utgangspunkt i menighetens samtidskontekst (jf. type 4, figur 2)

Denne strategiske tilnærmingen er konsentrert om menighetens plass og funksjon i dens samtidige kultur og i forhold til menneskers livssituasjon og ulike behov i dag. Det er altså kirkes samtidskontekst som er i fokus. Det kan være aktuelt å snakke om minst to utgaver av denne tilnærmingstypen: En som vektlegger samtids- eller kulturtilpasning, og en som betoner det evangeliserings- og misjonsoppdraget som menigheten har. Den førstnevnte utgaven ser på menighetsutvikling primært som *samtidstilpasning*. Carroll (2000:34ff) taler om *accomodation*, altså tilpasning, som strategi – selv om vi kanskje oftere ser tenkningen representert hos enkeltpersoner og grupper enn i kirker eller menigheter (Carroll 2000:29ff). Her handler det om å tilpasse ikke bare formene, men også budskapet til samtidens krav og behov. Som kristne og som menigheter opplever vi i den vestlige verden i dag et sterkt konformitets- og tilpasningspress fra samfunnet og kulturen rundt oss.

Denne strategien dreier seg altså i stor grad om en tilpasning av budskapet, både dets innhold og form, slik at det «passer inn» i samtiden. Men ofte kan vi også se at den framstår som en protest – eller opposisjon – mot det bestående eller den etablerte kirkelige tradisjonen. Den såkalte *emerging church*-bevegelsen har elementer i seg av slik tenkning. Gibbs og Bolger (2005:41–45) definerer denne bevegelsen som «communities that practice the way of Jesus within postmodern cultures». Eller som samme forfattere også sier: *Emerging church* er ikke noe mer eller noe annet enn et uttrykk for at man i kirken trenger nye former som relaterer seg til den postmoderne (*emerging*) tenkningen og ideologien (Gibbs og Bolger 2005). I den forstand er altså bevegelsen et godt eksempel på

⁴ Hegstad (2007, ss. 17-20) gir for øvrig en oversiktsmessig gjennomgang av Butler Bass' tenkning om praktiserende menigheter som konsept for fornyelse i *Halvårsskrift for praktisk teologi*.

kirkelig kultur- eller *samtidstilpasning*, der man altså forsøker å frigjøre seg fra den kulturelle fortidsbelastningen som den etablerte kirkelige tradisjonen representerer.⁵

En annen utgave av den strategiske tilnærmingen til menighetsutvikling, som handler om noe svært annerledes enn tilpasningsstrategien, er en tenkning som betoner den oppgaven som kirken er satt til å utføre. Her handler det ikke om kulturtilpasning, men heller om *budskapsformidling* til mennesker som lever i dag. Det som gjør at jeg «klassifiserer» den sammen med tilpasningsstrategien, er at også den kan sies å være vendt mot samtiden, og mot den verdenen der mennesker som man ønsker å formidle evangeliet til, finnes. Hovedintensjonen er å nå mennesker med budskapet – for så vidt ikke ulikt intensjonen i tilpasningsstrategien. I det meste av den evangelikale og pentekostale tradisjonen finnes det opplagt en sterkt oppgavefokusert forståelse av kirkens og menighetens tilstedeværelse i verden (jf. Synan 1997; McGrath 1996; McKnight 1997; Marsden 1991). «The Church as Herald» kaller Dullas (2002:68) denne måten å tenke kirke på. Det sentrale er Ordet, budskapet og det Kristus-sentrerte (Dullas 2002:68–69). Og Dullas sier videre om denne typen ekklesiologi:

This ecclesiology goes with a strong evangelistic missionary thrust. The Church's responsibility is not necessarily to produce conversion (only God can do that), still less to build the Kingdom of God; but rather to evangelize all the nations in accordance with the "great commission" of Mt. 28:18–20 (Dullas 2002:76).

Det som særpreger tenkningen, er at det er det hensiktsmessige og formålstjenlige for kirkens oppdrag som står i sentrum. Kirken – og dermed også den enkelte menigheten – er til for dette oppdraget.

Hva kan så sies å være det problematiske ved en tilnærming til menighetsutvikling som primært tar utgangspunkt i menighetens samtidskontekst, og de to omtalte utgavene av den? Først noen ord om den tidligere omtalte tilpasningsstrategien. Selvfølgelig må vi kunne stille oss positive til tilpasning. Spørsmålet blir bare hvordan vi tenker oss denne. Fra et mer teologisk konservativt ståsted vil den skildrede tilnærmingen til tiden og kulturen selvfølgelig være svært problematisk. Man står nemlig i fare for å gjøre et stort feilvalg underveis, idet man velger bort Bibelens normative autoritet i viktige læremessige og etiske spørsmål, til fordel for en eller annen samfunnsmessig eller kulturelt bestemt norm (jf. Barbosa da Silva og Råmunddal 2014). Fordi samfunnet og kulturen er i stadig utvikling og endring, vil denne strategien alltid måtte bli en «vær- og vindstrategi» – egentlig uten faste holdepunkter og mål. Men også for denne strategiens vedkommende vil hovedankepunktet være at man ikke makter å skille rett mellom budskap og innhold – og form og formidling. Den eneste muligheten for å gjøre nettopp det er, ifølge

⁵ Nå kan vi ikke si at *emerging church*-bevegelsen er en entydig representant for en tilnærming til menighetsutvikling som tilpasser både form og innhold til samtidskulturen. Dette er nemlig en sammensatt bevegelse som ikke bare kan representere nevnte måte å tenke samtidstilpasning på, men som også kan stå for og aktualisere sentrale bibelske sannheter (McKnight 2007).

Carroll, å holde sammen elementer fra både motstandsstrategien og tilpasningsstrategien. Det skal jeg si mer om senere.

En styrke ved den oppgaveorienterte tilnærmingen er selvfølgelig at den fokuserer på den normative delen, nemlig Guds ord og budskapet. Dessuten må det ses på som positivt at kirkens oppdrag – og menneskers behov utenfor menighetsfellesskapet – prioriteres. Men slik tilfellet også er for de andre strategiske tilnærmingene jeg har gått gjennom, blir det som er tilnærmingens styrke, også dens svakhet. Igjen er det ensidigheten som er problematisk. Egentlig må det vel sies at det er *måten å forstå* kirkens oppdrag på som utgjør et større problem enn selve oppdraget. Det er jo de aller fleste enige om at faktisk er der. Når kirkens oppdrag, menighetens oppgaver og «mitt» ansvar i den sammenheng betones på en slik måte at det resulterer i «aktivisme», kan det være grunn til å tenke gjennom om jeg har forstått det med kirkens oppdrag rett. Historien viser nemlig at den sterkt oppgaveorienterte menighetstenkningen kan slå ut i overdreven aktivisme. Dette kan igjen føre både til utbrenthet og resignasjon – rett og slett fordi man ikke holder ut aktivitetsforventningene som stilles til en (jf. Råmunddal 2012).⁶

Hvorfor trenger vi en helhetlig ekklesiologisk og strategisk tilnærming til menighetsutvikling?

Den foregående presentasjonen og problematiseringen av ulike hovedtyper strategisk tilnærming til menighetsutviklende tenkning vil i det følgende bli drøftet opp mot artikkelens problemstilling: Hvorfor det er så viktig at spørsmålet om hva menighetsutvikling egentlig handler om, ikke reduseres til å vektlegge – og eventuelt utvikle – én eller et selektivt utvalg av menighetsutviklende faktorer, men at menighetsutviklende tenkning og praksis tar utgangspunkt i en helhetlig ekklesiologisk modell? For å kunne gi et faglig begrunnet svar på dette spørsmålet, vil jeg gjøre en mer prinsipiell vurdering av hvordan jeg mener at *sammenheng* mellom menighetens to dimensjoner (den teologiske og den sosiologiske) og dens to kontekster (den historiske og den samtidige) bør tenkes. I denne drøftingen kommer jeg også med noen praktisk-strategiske forslag til hvordan en mer helhetlig menighets-strategisk tenkning kan se ut. Avslutningsvis sammenfatter jeg dette i det som noe populært kalles en «både og x 2»-tenkning. I dette ligger at menigheten bør tenkes og utvikles 1) både som en åndsskapt, unik størrelse, og som et «ekte» menneskelig fellesskap og 2) både som bibelsk og historisk forankret og som kulturelt relevant (samtidig).⁷

⁶ På denne bakgrunn kan det være relevant – og viktig – å ta med seg det perspektivet på misjonsaktivitet og menighetsutvikling som R.D. Winter tegner opp når han på bakgrunn av en gjennomgang av kirkens misjonshistorie snakker om kirkens to strukturer: dens «gå-struktur» og dens «stå-struktur» (Winter og Hawthorne 1981:178–190). En overdreven betoning av kirkens aktive «gå-struktur» kan få de følger som er nevnt ovenfor. Men det må også sies at en overdreven vektlegging av kirkens «stå-struktur», som vi også kan finne eksempler på i kirkens historie, kan føre til at kirkens oppdrag ikke aktiveres tilstrekkelig. Resultatet blir stillstand og liten eller ingen vekst.

⁷ På bakgrunn av den teoretiske modellen og den ekklesiologisk helhetlige tenkningen som skisseres i denne delen av artikkelen, kunne det vært interessant å drøfte hvor menighetsutviklende konsepter som eksempelvis naturlig menighetsutvikling (Schwarz 1998) og menighetsutvikling i folkekirken (Birke-

Menigheten både som en unik størrelse – skapt av og ved Ånden – og som et «ekte» menneskelig fellesskap

Det kan være en krevende øvelse å tenke menighetens to dimensjoner sammen, og det tenkes også noe forskjellig om dette. Ifølge ett syn betraktes menigheten som en åndsskapt størrelse som den primære og viktigste «virkelighet», mens det menneskelige fellesskapet nærmest ender opp som en slags skinnvirkelighet. Relatert til den eksegetiske debatten om forståelsen av den bibelske betegnelsen Kristi kropp brukt om menigheten eller kirken (jf. Dunn 1998: 533–564), tilsvarer dette synet den forståelsen av Kristi kropp der betegnelsen egentlig handler om den sanne, usynlige kirke som alle sanne troende er en del av, mens den synlige, virkelige og «konkrete», lokale kirke er en ufullkommen og menneskelig størrelse. Dette synet, som betrakter forholdet mellom menigheten og kirken som en eller annen form for dobbelt virkelighet, er representert hos markerte teologer som Barth og Bonhoeffer (jf. Hegstad 2009:27) og har til en viss grad preget ekklesiologien til menigheter og kirkesamfunn på det som er blitt kalt «reformasjonens venstreving».⁸ Denne forståelsen av kirken som dobbel virkelighet gjør at synet med en viss rett kan karakteriseres som dualistisk.

Et annet syn handler ikke om at det menneskelige fellesskapet utydeliggjøres eller usynliggjøres, men at det nærmest blir «selve saken». Oppmerksomheten rettes mot det konkrete menneskelige fellesskap som står i en trosrelasjon til Herren. Det spesielle med kirken blir, som Halvorsen Hougsnæs (2004:20) sier, at «kirken kvalifiseres som kirke gjennom sin gudsrelasjon» og som «det fellesskap som hører Herren til». Kirken er derfor «ikke å forstå som guddommelig eller som en kombinasjon av både guddommelig og menneskelig i inkarnatorisk forstand» (ibid). Og Halvorsen Hougsnæs mener at det er dette som gjenspeiles i oldkirkens formulering om at kirken er «hellig» – som et av kirkens grunnleggende kjennetegn. Relatert til nevnte forståelse av betegnelsen *Kristi kropp* vil poenget med en slik betegnelse ikke være å markere kirken som en annerledes størrelse eller virkelighet, men heller at den står i en trosrelasjon til sin Herre.

Kan den førstnevnte posisjonen beskrives som *dualistisk*, må det sistnevnte synet kunne betegnes som *reduksjonistisk*. Ved å «overbetone» kirkens sosiologiske side står man nemlig i fare for å miste en viktig side ved NTs tale om menigheten eller kirken. Og man står i fare for å «reducere» kirken til primært å handle om menneskelige relasjoner. Her vil jeg argumentere for det som kan kalles en *realistisk* forståelse av metaforen Kristi kropp. Betegnelsen sikter faktisk til en realitet, nemlig at Kristus identifiserer seg med menigheten eller kirken – som en samling av vanlige mennesker – samtidig som han gir den del i sitt eget liv. Det å få del i det nye livet i Kristus må ikke forstås som en «guddommeliggjøring» eller en identitetsforandring. Det handler om samme «virkelighet»

land mfl. (red.) 2012) plasserer seg i forhold til en slik modell/tenkning. Det lar seg imidlertid ikke gjøre innenfor rammene av denne artikkelen.

⁸ Om begrepsbruken «reformasjonens venstreving», se Råmunddal 1991:65–67. Generelt om inndelingen av kristenhetens samfunn i en høyre og en venstre fløy, se Molland 1961:17–18.

som før, men tilført en ny dimensjon, som blant annet innebærer at Kristus selv er til stede i denne virkeligheten. Det handler altså om noe mer enn bare en ny relasjon (Hegstad 2009:28–29).

Halvorsen Hougsnæs' (2004) anliggende er å argumentere mot Skjeveslands framstilling av kirken som «dobbelvirkelighet» – det vil si at kirken kan forstås (og for så vidt også framstilles i NT) som både åndelig og teologisk – og som organisatorisk og sosiologisk virkelighet (jf. Skjevesland 2000:206–207). Mye taler for at begrepet *dobbelvirkelighet* kan være uheldig å bruke, siden det kan forstås i filosofisk eller ontologisk betydning og ikke ut fra den spesifikke nytestamentlige konteksten. I stedet for å tale om kirken som dobbeltvirkelighet kan vi tale om kirken som én virkelighet, men med to dimensjoner. Det er heller ikke uvanlig å tale om kirkens doble karakter. Og jeg mener at distinksjonen mellom menighetens eller kirkens åndelige og teologiske dimensjon og dens organisatoriske og sosiologiske dimensjon bør stå sentralt – ikke bare i en teologisk beskrivelse av *hva menighetens eller kirkens vesen eller identitet er* – men også i beskrivelsen og forståelsen av *menighetens funksjonalitet*. Denne funksjonaliteten handler om menighetens evne til å fungere slik den fra Guds side var ment å skulle fungere – som Kristi kropp i verden, der de troende har fellesskap med hverandre som lemmer på det samme legemet, og der de hver for seg har nådegaver og oppgaver, slik at menighetens gudgitte oppdrag i verden kan utføres.

Et annet forhold som må kommenteres når det gjelder forholdet mellom menighetens teologiske og sosiologiske dimensjon, er det som har å gjøre med at organisering, struktur og menighetsordning ikke ensidig er noe som skal og bør knyttes til den sistnevnte dimensjon ved menigheten. Spørsmålet om organisering og struktur har også med hvordan man leser NT (normativt) å gjøre. Og ikke minst har det med den kirkelige tradisjon å gjøre. Endelig vil selvsagt også menighetens behov i samtiden spille inn. Om vi starter i nytestamentlig tid, er det slik at ordet *ekklesia* betyr «å kalle ut» eller «utkalt». I dette ligger at menigheten består av en samling mennesker som har kommet sammen i en helt bestemt hensikt. Jesus samlet disipler rundt seg som han underviste, og som han gav bestemte oppgaver – også dette et tidlig tegn på orden og organisering. Det samme gjelder handlinger som dåp og nattverd. Endelig kan vi se at menighetene i nytestamentlig tid får sine egne ledere med ansvar innenfor lære og undervisning, omsorg og misjon. Allerede i nytestamentlig tid fantes det – ved siden av den karismatiske struktur med nådegaver og åndsgaver som funksjoner og tjenester på menighetskroppen – en mer institusjonell tjenesteordning, der eldstetjeneste og forstanderoppgaver utgjorde strukturen (jf. Baasland 1993).

I all menighetsutviklende tenkning vil det være svært viktig at man forsøker å integrere det som her er omtalt som menighetens to dimensjoner. Jeg har nettopp gjort meg til talsmann for det som kan kalles en *realistisk* måte å se på forholdet mellom menighetens to dimensjoner. Grunntanken her er at menigheten eller kirken er en samling av «vanlige» mennesker, samtidig som den har fått del i Kristi liv og er et sted der Kristus er i den enkeltes og i fellesskapets liv. Vi kan kanskje si at menighetsutvikling i dette per-

spektivet handler om en *realisering* av Bibelens tale om Åndens nye liv både på personlig plan og på fellesskapsplan. Det dreier seg med andre ord om en strategisk tilnærming som integrerer den teologiske og den sosiologiske dimensjonen som menigheten har. I et slikt integreringssyn vil det i prinsippet ikke være noen motsetning mellom den teologiske og den organisatoriske forståelsen av menigheten. De to dimensjonene vil nemlig begge være svært sentrale og viktige i en helhetlig strategisk tilnærming til menighetsutvikling. Og som jeg har understreket, må ikke disse dimensjonene forstås som to «virkeligheter» som menigheten lever i (for eksempel en overnaturlig og en naturlig), men som to dimensjoner ved den samme virkeligheten. Da kan vi for eksempel si at det at vi har syn for og ønsker å fremme Åndens nærvær og åpenbaring i menighets-fellesskapet, ikke fjerner oss fra den menneskelige virkeligheten, men hjelper oss til å forstå den og stå i den (jf. Hiebert 1994:228–253).

Denne måten å forstå forholdet mellom menighetens to dimensjoner på har med andre ord store konsekvenser for vårt grunnleggende syn på hvilken spiritualitet som skal prege menigheten. Det å ha – og utvikle – en tenkning og praksis som ivaretar *den bibelske realismen* på dette området, handler om hvor mye, eventuelt hvor lite, vi kan forvente å se og oppleve av Guds rike allerede nå – i kirken og i verden. Den kristne kirkes historie kan nemlig fortelle at man har hatt lett for å falle i en av to grøfter: Enten tenker man overdrevent åndelig-idealistisk på dette området, eller så tenker man reduksjonistisk. Den åndelige idealismen handler om at man vektlegger Åndens forvandlende og underfullt virkende kraft i og gjennom kirken så sterkt at man står i fare for å overbetone en «åndelig virkelighet» – som har liten eller ingen kontakt med livets realiteter slik disse faktisk fortøner seg for både troende og ikke-troende. Hiebert (1994:245–246) snakker for eksempel om misforholdet som kan oppstå mellom rapporteringen av mirakuløse helbredelser og realitetene. Reduksjonistisk tenkning og praksis på dette området kan handle om at Åndens transformativt virkende kraft har og får så liten plass i den etablerte kirkelige tenkning og praksis, at sider ved Gudsrikets transformativ virkning både i kirken og i verden bortforklares eller nedtones. En bibelsk *realistisk* teologi erkjenner og holder fast ved «allerede, men ennå ikke»-perspektivet, men uten å ta «himmelen på forskudd»⁹ og uten å underslå Gudsrikets og kirkens faktiske transformativ kraft i verden.

Nå må det imidlertid også sies at det alltid vil være en spenning mellom de to perspektivene eller dimensjonene i den menighetsutviklende tenkningen. Men et spenningsfylt forhold behøver ikke å bli konfliktfylt. Konfliktfylt blir det først dersom den teologisk-åndelige tilnærmingen skulle innebære at den menneskelig-organisatoriske tilnærmingen blir sett på som overflødig eller uviktig å bringe inn i menighetstenkningen. Dette gjelder også den andre veien: Dersom man i en organisatorisk tilnærming skulle finne på å si at den teologiske tale om menigheten er uvesentlig eller til liten hjelp med tanke på menighetens funksjon og virke i dag, vil man være på kollisjonskurs med det jeg her har kalt en helhetlig ekklesiologisk tilnærming.

⁹ Uttrykket er hentet fra tittelen på boken *Himmelen på forskudd?*, som utkom i 1987 og er skrevet av A. Bergem. Boken er et teologisk oppgjør med den såkalte herlighetsteologien.

Organisasjons- og ledelsesfagene har det siste århundret utviklet kunnskap om hvordan organisasjoner av ulike typer kan bygges og ledes for å betjene organisasjonens formål på en god måte. Fagområdene gir ikke bare svar på hvordan organisasjoner skal struktureres og ledes, men bidrar også med et begrepsapparat og et sett med ulike teoretiske perspektiver som setter oss bedre i stand til å forstå vår egen organisasjon, og hvordan vi kan strukturere og lede den ut fra dens egenart og den situasjonen den befinner seg i. Organisasjons- og ledelsesteori kan derfor helt klart anvendes på menigheter uten å øve vold på deres egenart. Men, sier Askeland, «[d]et vil være vesentlig å erkjenne at kirken og dens menigheter har en selvforståelse som går ut over det å være ‘kun organisasjon’» (Askeland 2003:57). Jeg erkjenner imidlertid at man kan stå overfor en stor utfordring når man skal beskrive, drøfte og utvikle en menighet med utgangspunkt i erkjennelsen av at menigheten også er en teologisk størrelse. Begrepsbruken i en teologisk og i en organisatorisk tilnærming til menigheten er ganske forskjellig og må derfor gjennomtenkes og «samordnes». Også den epistemologiske siden må gjennomtenkes. Teologien og organisasjonstilnærmingen beskriver nemlig ikke bare menighetsvirkeligheten på forskjellig måte. Den typen kunnskap de to fagtradisjonene formidler, er også ulik – om enn ikke nødvendigvis i konflikt. Askeland sier at «[...] bruk av organisasjonsbegreper i første rekke er nyttige som analytisk tilnærming i beskrivelse og vurdering av hvordan kirken framtrer og fungerer som organisasjon» (Askeland 2003:57).

Menigheten som både bibelsk og historisk forankret og til stede i sin samtid

Som tilfellet er når det gjelder menighetens to dimensjoner, kan man også i tilretteleggingen av menighetens to kontekster havne i den situasjon at man overbetoner den ene på bekostning av den andre. Når tilpasningen til samtidskulturen – eller når betoningen av det man mener Gud gjør gjennom «oss» i verden akkurat nå, blir for sterk, ender man ofte opp i historieløshet. Og historieløshet foreligger jo når det som har skjedd i fortiden, ikke får noen betydning for hvordan man innretter sitt liv nå og i framtiden. På den andre siden kan man betone historien og kirkens tradisjon så sterkt at menighetens nåtid og det å relatere budskapet til dagens mennesker havner helt i skyggen. Skjer dette, lurer den såkalte tradisjonalismen som en fare, (jf. Carroll 2000:15). Og den handler ikke om at man med utgangspunkt i en aller annen form for kirkelig tradisjonsbevissthet forsøker å utnytte denne positivt i menighetsutviklende arbeid, men at man likevel velger å se på tradisjonen som om den skulle gi svar på de fleste spørsmål om fortid, nåtid og framtid. Det vil selvfølgelig være en like problematisk tilnærming til menighetsutvikling som historieløsheten.

Utfordringen er derfor å plassere menighetsutvikling i det konstruktive spenningsfeltet – mellom den historiske konteksten menigheten står i og samtidskonteksten. Sagt med andre ord er utfordringen å utforme en teologi og strategi for det menighetsbyggende arbeidet som er tidsrelevant i den kulturen og tiden den sikter seg inn mot, uten at den mister kontakten med menighetens og budskapets røtter i den kirkelige tradisjon og i Bibelen. Ved hjelp av Carroll (2000) vil jeg forsøke å beskrive det jeg mener er én farbar

vei for menigheter som ønsker å bli mer kulturelle samtidig som de ikke ønsker å la denne intensjonen gå på bekostning av deres tilhørighet i en tradisjon og etterlevelsen av det de oppfatter som Bibelens sannhet og normativitet.

Ifølge Jackson Carroll (2000) handler en slik strategisk tilnærming om at man retter oppmerksomhet både mot samtidsutfordringen som menigheten eller kirken står overfor, og mot kirkens eller menighetens historie og tradisjon. Carroll (2000:37–53) betegner denne tilnærmingen som en kombinasjon av det han kaller tilpasningsstrategien og motstandsstrategien (*accomodation and resistance*). Det Carroll kaller tilpasningsstrategien, handler om at både budskapets innhold og formene det presenteres i, tilpasses kulturen eller samtiden. I vår kulturkrets vil en motstands-tenkning eller -strategi stort sett handle om at man ikke bare viser motstand mot en stadig økende grad av liberalisering av så å si alle sosiale og kulturelle områder, men også at man reagerer med motstand mot fornyelse og revitalisering av menighetsarbeid og kirkelige former.

Som eksempler på menigheter i USA som kombinerer elementer fra tilpasningsstrategien og motstandsstrategien nevner Carroll menigheter som Willow Creek, Saddleback, Calvary Chapel, Hope Chapel og Vineyard Christian Fellowship. Disse kirkene kaller han posttradisjonelle eller *New Style*-menigheter. Andre, for eksempel Miller (1999), kaller denne typen kirker postmoderne eller *New Paradigm Churches*.¹⁰ Formen og fasongen på disse menighetene gjør at de ofte står i sterk kontrast til tradisjonelle menigheter og kirkesamfunn, sier Carroll, og han spør: Hvordan kan «tradisjonelle» menigheter lære fra disse nye menighetene uten å svelge hele kaka? Kan disse menighetene, med sin dobbeltstrategi om å bygge bibelske, men samtidig tidsrelevante menigheter og fellesskap, vise vei inn i framtiden også for oss? Bør vi både lytte, se og lære? Jeg mener at det kan være grunn til å svare ja på disse spørsmålene. Og nøkkelen ligger i måten man forholder seg til både historien og tradisjonen og samtidskulturen. Carroll (2000) bruker begrepet *detradisjonisering* for å markere at vi i dagens samfunn ikke er helt *post*-tradisjonelle, eller uberørte av tradisjoner. Det karakteristiske for dagens situasjon er nemlig ikke at tradisjonene har utspilt sin rolle, eller at de ikke har noen betydning, men at de spiller en mindre rolle enn tidligere. Mennesker i dag velger nemlig ut hvilke tradisjoner de ønsker å ta med seg, og de vil stå fritt til å tolke hvilken betydning tradisjonene skal ha (Carroll 2000:10). Den store utfordringen kristne forsamlinger og kirker står overfor i dag, er ifølge Carroll hvordan de skal forholde seg til tradisjonene og den pågående detradisjoniseringen.

¹⁰ Denne typen menigheter kjennetegnes ifølge Carroll først og fremst av at de kombinerer elementer fra både tilpasnings- og motstandsstrategiene. Dessuten forener de bruk av bibelske kilder og symboler dels med praksis fra organisasjons- og næringsliv, dels med symboler og former fra samtidens popkultur. Enda et kjennetegn, sier Carroll, er at det ofte er snakk om kirker som er villige til å overse lange konfesjonelle tradisjoner ved å framheve bibelske verdier og anliggender. På dette punktet sier Miller at dette er menigheter som tar Bibelens ord på alvor, og som gjerne tolker den bokstavelig. Carroll benevner dem teologisk konservative – uten at de er blitt fundamentalistiske.

Også i det norske kirkelandskapet har vi de siste årene kunnet registrere mange av de samme utviklingstrekkene som Carroll beskriver med utgangspunkt i amerikansk kirkeliv. Det er blant annet ikke vanskelig å se parallellene mellom det han omtaler som karakteristiske trekk ved *New Style Churches*, og sentrale elementer i den nye tenkningen og strategien som utvikles i norske menigheter som søker å fornye menighetslivet ved hjelp av menighetsutviklende materiale, eksempelvis fra *New Style Churches* som Saddleback Community Church og Willow Creek Community Church (Råmunddal 2011). Dette er ofte menigheter som har bestemt seg for å bryte med «slik har vi alltid gjort det»-mentaliteten for å finne nye veier å presentere og leve ut evangeliet på i vår tid. Carroll sier dette slik:

Such discernment involves seeking guidance of the Holy Spirit as we adapt old ways and shape new practices, new ways of 'being church', some of which are suggested by the ecclesiologies of the new-style churches (Carroll 2000:81).

Samtidig som Carroll understreker denne åpenheten for å lære, advarer han mot å overta eller kopiere strategier fra posttradisjonelle menigheter (Carroll 2000:80). Grunnen er rett og slett at de som regel ikke vil passe inn i den aktuelle og etablerte settingen. Og Carroll viser i denne sammenhengen til at disse *New Style*-forsamlingene som regel er nye, frittstående og løst tilknyttet et kirkesamfunn, eventuelt ikke knyttet til noe kirkesamfunn overhodet. Andre forhold som gjør det vanskelig å overta strategier fra de posttradisjonelle menighetene, er at de etablerte menighetene som regel har sin konfesjonstilknytning, de har sin egen identitet, sin historie og sine måter å gjøre ting på, de har noen bestemte ressurser og ikke andre, og endelig eksisterer de i en helt bestemt sosial og kulturell kontekst. Allikevel trenger også menigheter endring og forandring, sier Carroll (2000a), men man må huske på at menigheter «are complex systems that do not readily yield either to easy understanding or quick-fix efforts to change» (ibid). Derfor er det helt klart mulig å lære noe av måten disse menighetene forholder seg til menighetsutvikling på, nemlig at de holder fast ved de bibelske og evangeliske grunnsannhetene samtidig som de har evne til å tilpasse seg samtiden.¹¹

En slik tilnærming innebærer at man er i stand til å sammenholde budskapets innhold og form, på samme tid som man også klarer å skille mellom budskapets innhold og den form det presenteres i. En slik forståelse av forholdet mellom innhold og form kritiseres av blant andre Knut Alfsvåg (2004). Han spør:

¹¹ Nå finnes det selvfølgelig også andre opplegg som står for samme strategiske tilnærming til menighetsutvikling som den jeg her har beskrevet relativt detaljert ut fra Carrolls presentasjon av såkalte *New Style*-kirker i USA. Olav Skjevesland (1993:28) presenterer i boken *Huset av levende steiner* en strategi for «menighetsbygging» som han karakteriserer som «en pastoralteologisk modell». Det sentrale i denne strategiske tilnærmingen er nettopp kombinasjonen av den bibelske norm, den aktuelle kirkelige tradisjon og samtidstilpasningen. Metodisk sett er dette en tilnærming til menighetsutvikling som jeg også argumenterer for her.

Hva handler menighetsutvikling egentlig om?
En drøfting av ulike strategiske tilnærminger til menighetsutvikling i lys av
helhetlig ekklesiologisk modell
<https://ramunddal.com/>

Det kritiske spørsmål det da er nødvendig å stille, er om dette skillet mellom innhold og form lar seg forsvare ut fra det bibelske budskaps egenart, eller om det viser seg å være et skille som er etablert på mottaker-kulturens premisser. Er det elementer i budskapets uttrykksform som nødvendigvis følger med kirkens vesen slik at de må få være bestemmende også for forståelsen av kirkens vekst, hvor lite tidsmessig det kan synes å være? Eller er en fri til å skape et miks av samtidens uttrykksformer som det tidløse innholdet restløst kan helles inn i? Hvor samtidig kan en bli i sin form uten å miste sitt innholdsmessige feste i Det nye testamente? (Alfsvåg 2004:37).

En slik harmoniserende forståelse av innhold og form basert på en argumentasjon der gudstjenestens påståtte «tidløse» uttrykksform tilbakeføres til oldkirken (Alfsvåg 2004:38), mener jeg tidligere å ha avvist som en brukbar strategisk inngang til menighetsutvikling fordi den fokuserer for ensidig på den historiske faktoren og tradisjonen. Enhver (gudstjeneste)form vil nemlig være avhengig av sin samtids kultur. Det var den i Det nye testamentet, det var den i oldkirken, og det er den i moderne tid. Den kulturmessige påvirkningen vil nemlig alltid være der. Å hevde at modernitetens mottakerkultur representerer en større fare for påvirkning av budskapets innhold enn kulturpåvirkning til andre tider i historien (for eksempel det kristne budskapets tidlige «tilpasning» til den romersk-hellenistiske kulturen), faller etter min oppfatning på sin egen urimelighet. Å dyrke en oldkirkelig gudstjeneste- eller menighetsform som står i en slags ubrutt tradisjon med NT og slik sett representerer «kirkens vesen», mener jeg også representerer en selektiv argumentasjon. Utfordringen er derfor etter min oppfatning dobbel, slik den har vært til alle tider: å gi budskapet et tidsrelevant uttrykk, men også på grunnlag av budskapets uforanderlige innhold å representere en motkultur

Konklusjon

I denne artikkelen har jeg forsøkt å gi en faglig begrunnelse av hvorfor det er så viktig at spørsmålet om hva menighetsutvikling egentlig handler om, ikke reduseres til å vektlegge, og eventuelt utvikle, én eller et selektivt utvalg av menighetsutviklende faktorer, men at menighetsutviklende tenkning og praksis tar utgangspunkt i en helhetlig ekklesiologisk modell. Modellen jeg presenterte i første del av artikkelen, tjener både som et utgangspunkt for å kunne typologisere ulike tilnærminger til menighetsutviklende tenkning og praksis og som et teoretisk grunnlag for å kunne gi en faglig teologisk vurdering eller bedømmelse av de ulike tilnærmingene. En kritisk vurdering av de fire hovedtypene tilnærminger med utgangspunkt i det jeg i her har kalt menighetens doble kontekst og dens to dimensjoner, viser at alle disse tilnærmingene fanger opp viktige ekklesiologiske og strategiske anliggender når det gjelder menighetsutviklende tenkning og praksis, men at tilnærmingenes styrke også blir deres svakhet, nemlig ensidigheten. I lys av en helhetlig ekklesiologisk tenkning vil de ulike tilnærmingene kunne bedømmes som reduksjonis-

tiske siden de begrenser det menighetsutviklende potensialet til et selektivt utvalg av viktige menighetsutviklende faktorer.

Hva en mer helhetlig orientert menighetsutviklende tenkning handler om, og hvorfor en slik tilnærming er så viktig, har jeg gitt svar på i siste del av artikkelen. Her argumenterer jeg for det som populært kalles «et både og x 2»-syn. Som tidligere sagt ligger det i en slik tilnærming at menigheten bør tenkes og utvikles 1) både som en åndskapt, unik størrelse og som et «ekte» menneskelig fellesskap og 2) både som bibelsk og historisk forankret og som kulturelt relevant. I punkt 1 her ligger det blant annet at menighetens teologiske dimensjon aldri må fjernes eller frigjøres fra den sosiologiske – og motsatt. Skjer dette, får det store konsekvenser ikke bare for vårt syn på organisering og ledelse, men også for vårt forhold til åndelighet og spiritualitet. Dualistisk tenkning på dette området har fulgt den kristne kirke opp gjennom historien, men dette er ingen unnskyldning for å la slik tenkning prege en bibelsk basert og ekklesiologisk helhetlig menighetsutviklende tenkning og praksis i dag. Når det gjelder spørsmålet om hvordan man kan tenke menighet som både er bibelsk og historisk forankret og samtidig kulturelt tilpasset og aktuell i tiden, har jeg her argumentert for det som kan kalles en normativ-kontekstuell tilnærming. Dette innebærer at man evner å tilpasse seg samtidskulturen for ikke å miste kontakten med menneskene i sin samtid, samtidig som man også evner å yte motstand mot elementer i samtidskulturen som er på kollisjonskurs med bibelske verdier. Dessuten innebærer en slik helhetlig strategisk tilnærming at man også klarer å holde fast ved Bibelens normativitet for liv og lære, samtidig som man utvikler en kritisk holdning til elementer i den kirkelige tradisjon og i sin egen konfesjonelle tradisjon som kan hindre ny utvikling og vekst.

Litteraturliste

Alfsvåg, K. (2004). Kirkens vesen og vekst: Teologiske perspektiver på nyere kirkeveksttenkning. *NOTM*, 31–44.

Askeland, H. (1994). Menigheten som organisasjon. *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn*, 7(1), 42–56.

Askeland, H. (1996). Organisasjonsfaglig tilnærming til den lokale kirke. En presentasjon og drøfting av aktuelle bidrag. *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn*, 9(1), 47–66.

Askeland, H. (1999). Moderne ledelsesteorier og ledelsesmodeller. *Tidsskrift for Teologi og Kirke*, 70(1), 30–42.

Hva handler menighetsutvikling egentlig om?
En drøfting av ulike strategiske tilnærminger til menighetsutvikling i lys av
helhetlig ekklesiologisk modell
<https://ramunddal.com/>

Askeland, H. (2001). *Planlagt utvikling. En veileder for lokalt kirkelig planarbeid*. Oslo: Kirkens arbeidsgiverorganisasjon. *KA-perspektiv* (1).

Askeland, H. (2003). Kirken i samfunnet – samfunnet i kirken. Organisasjons- sosiologiske perspektiver på menighetsutvikling og endring. *Halvårstidsskrift for praktisk teologi* (1), 56–66.

Baasland, E. (1993). Ledelsesstrukturer i den eldste kirke. I: P.-O. Gullaksen, T. Austad, E. Fougner og O. Skarsaune (red.). *Reform og Embete. Festskrift til Andreas Årflot på 65-årsdagen den 1. juli 1993*. Oslo: Universitetsforlaget.

Barbosa da Silva, A. og L. Råmunddal (2015/2018). Sannhet, relativisme og menighets- utvikling. En drøfting av teologiens erkjennelsesteoretiske fundament i møte med sam- tidskulturens relativisme – med spesielt tanke på menighetsutvikling i dag. (Jr. kapittel 4 i denne boken).

Bass, D.B. (2004). *The Practicing Congregation. Imagining a New Old church*. Herndon, Virginia: The Alban Institute.

Carroll, J.W. (2000). *Mainline to the future. Congregations for the 21st Century*. Louisville: Westminster John Knox Press.

Clausen, V. (2012). *Alle sammen. En håndbok i generasjonsgudstjenester*. Oslo: Mi- sjonsforbundet UNG.

Dahl, N.A. (1970). Gis det noe normativt i de nytestamentlige menighetsformer? *Luthersk kirketidende*, 105.

Dulles, A. (2002). *Models of the Church*. New York: Image Books / Doubleday.

Dunn, J.D.G. (1998). *The Theology of Paul the Apostle*. Edinburgh: T&T Clark.

Edwardsen, A. (1978). *Gjenopprettelsen*. Kvinesdal: Logos.

Gibbs, E. og Bolger, R.K. (2005). *Emerging Churches: Creating Christian Community in Postmodern Cultures*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic.

Guder, D.L. (red.) (1998). *Missional Church. A Vision for the Sending of the Church in North America*. Grand Rapids, Michigan / Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Pub- lishing Company.

Hva handler menighetsutvikling egentlig om?
En drøfting av ulike strategiske tilnærminger til menighetsutvikling i lys av
helhetlig ekklesiologisk modell
<https://ramunddal.com/>

- Halvorsen Hougsnæs, M. (2004). Kirkesyn og kirkeledelse. *Halvårsskrift for praktisk teologi*, 24(2), 15–25.
- Hegstad, H. (2003). Hva er menighetsutvikling? *Halvårsskrift for praktisk teologi*, 20(1), 4–9.
- Hegstad, H. (2007). Menighetsutvikling på amerikansk. *Halvårsskrift for praktisk teologi* (2), 14–24.
- Hegstad, H. (2009). *Den virkelige kirke. Bidrag til ekklesiologien*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Hegstad, H., Birkeland, E. og Skorpe Lannem, T. (red.) (2012). *Menighetsutvikling i folkekirken. Erfaringer og muligheter*. Oslo: Prismet bok.
- Hiebert, P.G. (1994). *Anthropological Reflections on Missiological Issues*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books.
- Hodne, H. (1999). *Restaurasjonsteologi. En undersøkelse av restaurasjons-teologiens hovedinnhold, historiske røtter og fremvekst, med særlig vekt på England og Norge*. Hovedfagsoppgave i kristendomskunnskap. Det teologiske Menighetsfakultet.
- Hollenweger, W.J. (1997). *Pentecostalism. Origins and Developments Worldwide*. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers.
- Marsden, G.M. (1991). *Understanding fundamentalism and evangelicalism*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- McGrath, A. (1996). *A passion for truth. The intellectual coherence of evangelicalism*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press.
- McKnight, S. (2007). Five Streams of the Emerging Church. Key elements of the most controversial and misunderstood movement in the church today. Hentet 13.01.2010
<http://www.christianitytoday.com/ct/2007/february/11.35.html?start=1>
- Miller, D.E. (1999). *Reinventing American Protestantism: Christianity in the new millennium* (rev. utg.). Berkeley: University of California Press.
- Molland, E. (1961). *Konfesjonskunnskap. Kristenhetens trosbekjennelser og kirkesamfunn* (2. rev. utg.). Oslo: Land og Kirke.

Hva handler menighetsutvikling egentlig om?
En drøfting av ulike strategiske tilnærminger til menighetsutvikling i lys av
helhetlig ekklesiologisk modell
<https://ramunddal.com/>

Råmunddal, L. (1991). *Etter nytestamentlig mønster. En studie av menighetssyn og ordningsforståelse i norske frimenighetssamfunn*. Oslo: Ansgar Forlag.

Råmunddal, L. (1997). *Skjulte ressurser. Elementer til en teologi om menighetens oppbygning, fornyelse og vekst*. Oslo: Rex Forlag.

Råmunddal, L. (red.) (1998). *Bibel og vekkelse. Festskrift til Ingulf Diesen på hans 70-årsdag 26. november 1998*. Akademisk Fagforlag AS / Ansgar Teologiske Høgskole.

Råmunddal, L. (2011). *Konsept og endring. En studie av hvordan lokale ekklesiologier formes*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Råmunddal, L. (2012). Ideelle menighetsbeskrivelser og medlemsforventninger – teologi eller strategi? En drøfting av ideelle menighets- og medlemsbeskrivelser i nyere menighetsutviklende konsepter. I: I.F. Breistein og I.M. Høeg (red.). *Religionsstatistikk og medlemsforståelse*. Trondheim: Akademika Forlag.

Sandnes, K.O. (1996). *I tidens fylde. En innføring i Paulus' teologi*. Oslo: Luther Forlag.

Simson, W. (2001). *Houses That Change the World: The Return of the House Churches*. Emmelsbull, Germany: OM Publishing.

Skjevesland, O. (1993). *Huset av levende steiner. En teologi for menighetsoppbygging*. Oslo: Luther Forlag.

Skjevesland, O. (2000). Det pastorale lederskap. I: M. Huse (red.). *Prest og ledelse*, 205–219. Oslo: Verbum.

Synan, V. (1997). *The Holiness-Pentecostal Tradition: Charismatic Movements in the Twentieth Century*. Grand Rapid, Michigan / Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company.

Schwarz, C.A. (1998). *Naturlig kirkevekst. Åtte kvaliteter ved sunn menighetsutvikling*. Evenskjer: K-vekst.

Svartdahl, E. (2014): *Gi det videre: En menighet for alle generasjoner*. Hermon Forlag.

Winter, R.D. (1981). The Two Structures of Gods Redemptive Mission. I: Winter, R.D. og S.C. Hawthorne (red.). *Perspectives on the World Christian Movement. A Reader*. Pasedena, California: The Institute of International Studies – Willian Cary Library.

Hva handler menighetsutvikling egentlig om?
En drøfting av ulike strategiske tilnærminger til menighetsutvikling i lys av
helhetlig ekklesiologisk modell
<https://ramunddal.com/>